

VELJEYDESTÄ AVAIN KESTÄVÄÄN TULEVAISUUTEEN?

Tuuli Hirvilammi: *VTT, yliopistotutkija, Tampereen yliopisto*

Markku Lehto: Hyvinvointiyhteiskunnan arvot. Avain tulevaisuuden Suomeen. Into, Helsinki. 2020, 255 s.

Vapaus, veljeys ja tasa-arvo. Näihin arvoihin nojaten kuvaa Markku Lehto suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä, nykyisiä haasteita ja tulevaisuuden mahdollisuuksia tuoreessa kirjassaan. Vapaudesta ja tasa-arvosta puhutaan paljon hyvinvointipolitiikan yhteydessä, mutta veljeydestä harvoin. Veljeyden korostaminen onkin Lehdon kirjan raikkain anti ajankohtaiseen keskusteluun.

Lehto korostaa, että vanhojen arvojen merkitys ei katoa muutoksessa, mutta niiden käytännön merkitys muuttuu. Tästäkin syystä on perusteltua pohtia hyvinvointivaltion muutosta vapauden, veljeyden ja tasa-arvon kautta. Kirjan alussa Lehto perustelee kattavasti, miksi juuri nämä kolme sanaa. Ne puhuttelevat yhä laajasti ja saavat ihmiset liikkeelle. Niihin liittyy myös filosofista ja empiiristä pohdintaa ja tutkimusta. Lisäksi näihin arvoihin liittyy Lehdon mukaan nykyistä talouskeskeistä puhunutta laajempia merkityksiä. Kaikki kolme sanaa ovat avoimia sallien erilaisia tulkintoja ja myös uusia mielikuvia, joista voi löytyä ongelmien ratkaisuja. Siksi Lehto kuvaa kirjassaan, miten vapaus, veljeys ja tasa-arvo ovat vaikuttaneet hyvinvoinnin rakennuspuina ja

mikä on niiden merkitys matkalla kohti tulevaisuuden hyvinvointia. Vapaus, veljeys ja tasa-arvo kulkevat läpi koko kirjan selkeinä johtotähtinä.

Kirjan alkupuolella Lehto pohtii osuvasti veljeyden käsitteen sukupuolisdonnaisuutta ja pohtii korvaavia vaihtoehtoja. Lähelle tulevat ”solidarisuus, oikeudenmukaisuus tai ihmissyys”, mutta ne eivät kuvaa riittävästi veljeyteen kuuluvaa ”molemminpuolisuutta” (s. 48). Paras korvaava käsite olisi osallisuus, jolta puuttuu kuitenkin historiallinen voima. Siksi Lehto päättää pysytellä veljeydessä – ja hyvä niin. Historiallisesta taustasta huolimatta veljeys tuntuu juuri nyt tuoreelta. Se osuu ajankohtaiseen keskusteluun yhteiskunnan polarisoitumisesta, vihapuheesta ja solidaarisuuden puutteesta.

Veljeyden Lehto käsittää laveasti ja sitä kuvataan kirjassa monin tavoin. Veljeys liittyy ”vapauteen vastuun ja tasa-arvoon suvaitsevaisuuden” (s. 48). Veljeyden ytimessä ei ole miesten väliset suhteet vaan se, että ”osaamme asettua toisen asiaan ja kuunnella eikä vain neuvoa” (s. 129). Veljeyden filosofiaan kuuluu toisten auttaminen ja itseltään vaatiminen (s. 223). Veljeyteen liittyy myös yhteiskunnallinen ilmapiiri, jossa ”kaikki kokevat olevansa vastuullisia ja arvostettuja toimijoita” (s. 200). Veljeys on omavastuuta ja yhteisvastuuta sopivassa määrin. Lehdon kerronta vahvistaa muistamaan veljeyden tärkeyden: veljeyden tarve on tosiaankin ”yhteiskunnan kokoava ja uudistava voima” (s. 48). Lehdon mukaan ”veljeyden yhteiskunta” (s. 218–219) kasvattaa muutosten sietokykyä, helpottaa ympäristön ehtoihin sopeutumista ja

auttaa löytämään yhteiskunnassa tilaa maahanmuuttajille. Siksi veljeyden ruokkimisesta voisi löytyä vastaus kestävyshaasteisiin.

Suomalaisen hyvinvointivaltion ”kestävyyden uhkaajat” Lehto tiivistää neljään ajankohtaiseen ja varsin laajaan ongelmakimppuun. Ensimmäiseksi hän kuvaa perusteellisesti suomalaisen väestörakenteen ongelmia ja huoltosuhteen haasteita. Hän kirjoittaa alhaisesta syntyvyydestä ja pohtii lapsettomuuden syitä suhteessa taloudelliseen epävarmuuteen, liikkuvaan elämäntapaan ja yksilöllisen vapauden korostumiseen ajankohtaista julkista keskustelua laajentaen. Huoltosuhteen paikkaamiseksi tarvitaan maahanmuuttoa, johon pitäisi osata suhtautua nykyistä avarakatseisemmin.

Toisena kestävyysuhkana Lehto kuvaa hyvinvointipalvelujen tehokkuuden haasteita. Hyvinvointipalvelujen tuottavuutta on vaikea kasvattaa ja osaavan henkilöstön riittävyys herättää huolta. Tavoitteena ollut perusterveydenhuollon vahvistaminen on epäonnistunut ja työterveysjärjestelmä ylläpitää eroja hoitoon pääsyssä. Lehto ottaa kantaa valinnanvapauskeskusteluun ja keskittämisen ihanteeseen vapauden ja tasa-arvon näkökulmista. Hän korostaa myös veljeyden merkitystä tehokkuuskeskustelussa, koska se korostaa sekä yhteistä että henkilökohtaista vastuuta omista turvallisuuteen ja terveydentilaan liittyvistä valinnoista ja käyttäytymisestä. ”Veljeyden aluskasvillisuus” (s. 149) voi hyvin laajassa vapaaehtoistoinnassa ja erilaisessa yhteistoimintaan liittyvässä osallisuudessa.

Kolmantena uhkaajana Lehto kuvaa kattavasti työelämän muutosta ja uudenlaisten työn ja toimeentulon muotojen tarvetta. Vaikka työelämän muutosta on myös liioiteltu, nostaa Lehto kattavasti esiin erilaisten epätyypillisten työsuhteiden nousun ja niiden aiheuttamat haasteet sosiaaliturvajärjestelmälle. Lehto on tässäkin kohdin ajan hermolla, kun hän mainitsee työelämän haasteina esimerkiksi alustatalouden ja freelancereiden heikot ansaintaehdot, tekoälyn korvaamat työpaikat, kasvavan yksinyrittäjien määrän sekä johtavissa asemissa olevien kasvavan palkkaeron suhteessa työntekijöihin. Tekoäly voi karsia tylsiä töitä ja tuoda tilalle mielenkiintoista, itsensä toteuttamiseen liittyvää työtä, mutta tekoälykehityksen uhkana on myös tuottavuuseroihin liittyvä eriarvoistuminen. Veljeyden vahvistamiseksi Lehto ehdottaa kiinnostavia konkreettisia uudistuksia, kuten työpaikan kehittämisrahastoa, johon siirrettäisiin osa tuottavuuden kasvusta sekä ”työmarkkinaraateja” (s. 167), jotka vahvistaisivat uudenlaista sopimista ja suuntaisivat työmarkkinoiden kehitystä.

Neljäntenä kestävyysuhkana Lehto nostaa esiin hyötysuhteen horjumisen, millä hän viittaa ympäristöhaasteisiin. Sosiaalipolitiikan ansioituneena asiantuntijana Lehto olisi voinut kirjoittaa kirjan hyvinvointivaltion huoltosuhteesta ja kestävyysvajeesta ympäristöongelmat sivuuttaen, mutta hän nostaa sen sijaan ilmastonmuutoksen ja biodiversiteettikriisin vahvasti esiin hyvinvointivaltion varjopuolena. Lehto ei silottele ympäristöhaasteiden ja globaalin kestävyysmittaluokkaa, vaan korostaa perustavanlaatuisen muutoksen

välttämättömyyttä: tarvitaan ”pidemmälle meneviä muutoksia tuotannossa, elämäntavoissa, arvoissa ja ihmiskäsityksessä” (s. 171). Hän kirjoittaa asiantuntevasti suomalaisten liian korkeasta ympäristökuormasta hyvinvointivaltion heikkona hyötysuhteena. Suomessa on saavutettu hyvinvointia, mutta tulevien sukupolvien kustannuksella. Jatkossa tuotoksista pitää aiheutua vähemmän ympäristöhaittoja. Lehto kuvaa lyhyesti keinoja ja kannustimia ympäristöhaittojen vähentämiseen ja korostaa myös hyvinvoinnin uudelleenmäärittelyn tarvetta. Kirjan arvoihin nojaten Lehto korostaa, että myös kestävyysmurroksessa ihmiset kaipaavat vapautta mutta sen kohde muuttuu muotoaan: ”vapautta on vapautuminen sellaisista elintavoista ja käyttäytymismalleista, jotka perustuvat ympäristön ylikuormitukseen” (s. 177).

Markku Lehto on tehnyt pitkän uran hyvinvointivaltion kehityksen aitiopaimella Sosiaali- ja terveysministeriössä. Kirja ei ole kuitenkaan omaelämäkerrallinen teos eikä Lehto kirjoita juuri lainkaan omista kokemuksistaan, mikä olisi voinut olla houkutteleva ratkaisu nykyisessä henkilökohtaisissa tarinoita suosivassa ajassa. Sen sijaan Lehto on kirjoittanut eheän, pohdiskelevan, mutta myös kantaottavan teoksen hyvinvointivaltion keskeisistä arvoista. Kirjoittaessaan Lehto ammentaa paitsi sosiaalitieteellisistä myös filosofisista ja luonnontieteellisistä lähteistä ja havainnollistaa tekstiään tilastotietojen ja kuvioiden avulla. Teksti on helposti luettavaa ja vie mukanaan, tosin kerrontaa olisi voinut tiivistääkin napakammalla toimitustyöllä.

Hyvinvointivaltion muutoksessa kaivataan arvoja ja visioita. Itselleni riemastuttavinta olikin lukea kirjan lopussa oleva tulevaisuuden kuvitelma vuodesta 2070. Lehto maalaa positiivista muutosta kestävään elämäntapaan ja kuvaa konkreettisia ratkaisuja, joiden avulla siihen on päästy. Lukukokemuksesta jää vahvimmin mieleen toivo kirjan loppusanojen myötä: ”Vuonna 2070 elämä ei ole ollenkaan hullumpaa”. Toivottavasti veljeyteen kuuluva yhteisvastuu, velvollisuudet ja kaikkien osallisuus vievät meitä kohti valoisaa tulevaisuutta.

SOSIAALITYÖN KÄYTÄNNÖN TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA KÄDESTÄ PITÄEN

Emmi Lastunen: *sosionomi (AMK), sosiaalialan erityisasiantuntija YAMK-opiskelija, Tampereen ammattikorkeakoulu*

Annukka Peltonen: *sosionomi (AMK), sosiaalialan erityisasiantuntija YAMK-opiskelija, Tampereen ammattikorkeakoulu*

Annika Pöllänen: *sosionomi (AMK), sosiaalialan erityisasiantuntija YAMK-opiskelija, Tampereen ammattikorkeakoulu*

Laura Heikkonen: *sosionomi (AMK), sosiaalialan erityisasiantuntija YAMK-opiskelija, Tampereen ammattikorkeakoulu*

Malcolm Payne: *How to Use Social Work Theory in Practice – An Essential Guide*. Policy Press, Bristol. 2020, 289 s.

Malcolm Paynen teos ”How to Use Social Work Theory in Practice – An Essential Guide” on nimensä mukaisesti opas siitä, kuinka sosiaalialan teoreettisia lähtökohtia hyödynnetään käytännössä. Payne esittelee kirjassaan

yhteensä 24 sosiaalityön teoriaksi mielletävää kokonaisuutta. Teos on oppikirjamainen ja suunnattu erityisesti sosiaalialan opiskelijoille. Työelämässä kirjaa voi käyttää soveltamalla teoksen lähestymistapoja omaa ammattitaitoa ja kokemusta hyödyntäen.

Payne kirjoittaa monien aikaisempien teoreettisten katsausten keskittyneen sosiaalityön tavoitteisiin sekä poliittisiin ja sosiaalisiin arvoihin ja halunneensa siksi itse täydentää näitä julkaisuja sosiaalityön teoreettisilla soveltamismahdollisuuksilla. Hän esittelee lukuisten teorioiden pääkohdat kattavin lähdeviittauksin, muttei paneudu teorioihin syvällisesti. Kädestä pitäen ohjeistaminen onkin hyödyllistä alan opiskelijoille, jotka jo ymmärtävät sosiaalialan teorioiden pääperiaatteet ja harjoittelevat niiden soveltamista työssään.

Payne jakaa teorit niiden pääpainotuksen ja taustateorian mukaan 1) sosiaalista toimintaa käsitteleviin ja 2) psykologiaan perustuviin ja yksilöihin keskittyviin lähestymistapoihin. Psykologiset teorit Payne jakaa edelleen tulevaisuutta ja tavoitteita painottaviin sekä asiakkaiden kokemusten käsittelyä priorisoiviin kategorioihin. Sosiaalista toimintaa käsittelevät teorit Payne liittää ryhmä- ja yhteistyön käsitteisiin ja systeemiteoriaan sekä kriittisiin teorioihin, jotka tähtäävät sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja yhteiskunnan rakenteelliseen muutokseen. Tällaisista lähestymistavoista esimerkkeinä mainittakoon feministinen ja ekologinen käytäntö. Osa lähestymistavoista on helposti sovellettavissa suomalaisen sosiaalityön käytäntöön, kuten esimerkiksi ratkaisu- ja voimavarakeskeinen

käytäntö sekä narratiivinen käytäntö. Toiset taas eivät mielestämme sellaiseen ehkä taivukaan suomalaiseen sosiaalityöhön.

Teoksen rakenne on standardoitu ja teoreettiset lähestymistavat esitellään lähes poikkeuksetta vakiomuodossa: johdanto, tavoitteet, valmistelut ja toteutustavat. Luvut päättyvät ”Things to think about” -kappaleeseen. Jokaisessa luvussa on myös infografiikka, jossa käsite tai teoria tiivistetään lukijan muistia tukevaan ja kertausta helpottavaan kaavioon. Kaaviosta hyötyäkseen lukijan on kuitenkin ensin luettava, miten menetelmä on kokonaisuudessaan tarkoitettu harjoitettavaksi. Kirjan sanomaa olisi voinut selkiyttää monipuolisemmilla kaavioilla. Lisäksi juonta olisi vahvistanut toisiaan lähellä olevien teorioiden yhteen niputtaminen samaan lukuun sekä teorioiden eroavaisuuksien ja yhtäläisyyksien pohdinta.

Valitsimme teoksesta lähempään tarkasteluun kaksi erilaista lähestymistapaa. Näistä ensimmäinen on persoonakeskeinen lähestymistapa (*humanistic person-centered practise*), jonka valitsimme teorian yleisyyden vuoksi. Lähestymistapa vaikuttaa useisiin muihinkin teorioihin. Payne opastaa asiakkaan kanssa työskentelyn alkuun esimerkkikysymyksin, jotka rohkaisevat positiivisuuteen ja potentiaalın vahvistamiseen, vaikka asiakkaan tilanne olisikin haastava. Ensisijaisesti työskentelyssä keskitytään asiakkaan persoonaan ja toissijaisesti tämän ihmissuhteisiin ja huoliin. Tämän teorian mukaan kaikilla on synnynnäinen motivaatio kasvaa emotionaalisesti sekä sosiaalisissa suhteissa.

Kokemustemme mukaan persoonakeskeisen lähestymistavan periaatteet korostuvat yleisesti yksilökeskeisessä sosiaalityössä (*case work*). Olisi kiinnostavaa tietää, missä määrin suomalaiset sosiaalialan työntekijät mieltävät soveltavansa juuri tätä psykososiaalista teoriaa ja miten he tukevat työskentelyään teoreettisilla jäsennyksillä. Sosiaalialan asiakastyössä asiakkaiden motivaatio saattaa vaihdella ja työskentelylle on suotava yksilön tarpeiden mukaisesti aikaa. Asiakkuussuhteissa on usein myös haastavia tilanteita. Paynen teosta olisikin voinut täydentää ongelmatilanteita koskevilla ratkaisuehdotuksilla.

Toiseksi esittelemme tietoisuustaitojen (*mindfulness*) soveltamista sosiaalityössä. Mindfulness on sanana tuttu arkisista keskusteluista, esimerkiksi hyvinvointivalmennusten markkinoinnista. Lähestymistapaa ei ole perinteisesti liitetty sosiaalityön teorioihin, mutta viime vuosina sen hyödyntäminen on yleistynyt. Payne avaa kirjassaan käytännön teoreettiset lähtökohdat ja tekniikat selkeästi. Mindfulness-tekniikoista on tärkeää olla tietoinen, mutta kokemuksia ei tule yrittää älyllistää tai tulkita. Yleisimpiä tekniikoita ovat erilaiset venytys-, hengitys-, tunnehavainto- ja musiikkiharjoitteet. Harjoitteiden kuvaukset lienevät tärkeitä erityisesti sellaisille lukijoille, jotka tutustuvat mindfulness-menetelmään ensimmäistä kertaa.

Mindfulness-menetelmän käyttöönotto vaatii sen käyttäjiltä ennakkoluulontonta asennetta, aikaa ja lähestymistavan periaatteisiin tutustumista. Menetelmä pääsee oikeuksiinsa, kun asiakas ja työntekijä sitoutuvat pitkäjänteisesti läsnä-

olon taitoja vahvistaviin harjoitteisiin. Mindfulnessin käyttäminen sosiaalialan tehtävissä edellyttää työntekijältä kouluttautumista. Se tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuden kehittää tietoisuuttaan tunteista, ajatuksista ja ihmissuhteista. Payne katsoo mindfulnessin tehokkaan muuta lähestymistapoja. Suoria ratkaisuja se ei asiakkaan ongelmiin tarjoa. Lähestymistavasta kiinnostuneina kaipasimme Paynelta konkreettisia esimerkkejä mindfulnessin yhdistämisestä muihin käytäntöihin ja teorioihin. Pohdimme, voisiko lähestymistavalla olla nykyistä vahvempi sija esimerkiksi sosiaalisessa kuntoutuksessa tai lastensuojelun sijaishuollon sosiaaliohjauksessa.

Kokonaisuudessaan teos antaa konkreettisia neuvoja ja menetelmiä sosiaalialalla työskentelyyn, erityisesti asiakkaiden kohtaamiseen. Sosiaalialan ammattilaisina hämmästelimme Paynen tapaa kuvata tarkasti käytännöllisiä yksityiskohtia. Toisinaan se tuntui liioitellulta, mutta näin hän on varmistanut teokselleen laajan lukijakunnan. Jokaiselle löytyy jotakin. Teos on hyödyllinen menetelmäopas kaikille sosiaalialalla työskenteleville ja opiskeleville sekä alalle aikoville. Laajuutensa vuoksi teoksen omaksuminen vaatii aikaa ja siihen on hyvä palata toistuvasti.